

סימן ב'

ברין פקוח נפש לאחר זמן.

שאלה: כיום כ"ז אלול תש"א הוטל על יהודי גיטו קוכנה לעבוד בכנין שדה תעופה על יד העיר, וניתן הצו על ידי הגרמנים הזדים הארורים ימ"ש שעל יהודי הגיטו לשלוח מדי יום ביומו מכסה של אלף איש שיעבדו בשדה התעופה, לכל אחד ואחד מעובדי הכפיה ניתן בתור מזון צלחת של מרק פיגול ורכים מהם לא רצו כמוכין לטמא את עצמם, להתגאל ולמעום ממרק זה. אולם מכיון שהם נחלשו מרעב מעוני ומרוב עבודה, באו אלי בין כסה לעשור שנת תש"ב מספר אנשים ונפשם לשאול הגיעה, אם מותר להם לאכול את המרק, היות כי יש בזה משום סכנת נפשות באם ימשיכו ברעבונם.

ותוכן שאלתם הוא: מכיון שעכשיו אין כאן משום פקוח נפש שידחה את האיסור אף שלאחר זמן יוחלשו ויבואו לידי סכנת נפשות מכל מקום בתר השתא אזלינן, והשתא אין כאן פקוח נפש שידחה את האיסור, או דילמא אף שעכשיו אין כאן משום סכנת נפשות אבל מכיון שכודאי לאחר זמן יבואו לכלל סכנת נפש מחמת חולשה, מותר להם כבר עכשיו למעום ולאכול מן המרק כדי להנצל מסכנת נפשות שתבוא אליהם לאחר זמן.

תשובה: במס' יומא פ"ג ע"א גרסינן: חולה מאכילין אותו על פי בקיאיין, אמר ר' ינאי חולה אומר צריך ורופא אומר אינו צריך שומעין לחולה מאי טעמא לב יודע מרת נפשו. פשיטא מהו דתימא רופא קים ליה טפי קמ"ל, רופא אומר צריך וחולה אומר אינו צריך שומעין לרופא מאי טעמא תונבא הוא דנקיט ליה.

וכתב הרא"ש ז"ל שם, ויש ספרים שכתוב בהן מילתא דר' ינאי פשיטא ספק נפשות להקל מהוא דתימא האי דקאמר חולה צריך אני בעותי הוא דקא

מבעית סבר אי לא אכילנא מיתנא קמ"ל, אלמא דוקא משום ספק מיתה מאכילין אותו ע"כ.

וּנְרֵאָה לי דחומרה גדולה היא זאת בספק דאין לך רופא שיאמר אם לא יאכל שמא ימות, אלא הרופא דרכו לומר אם לא יאכל אפשר שיכביד חליו ויסתכן, ואפילו לספרים שכתוב בהן אי לא אכילנא מיתנא אין ללמוד מזה דדוקא על ספק מיתה מאכילין עיי"ש.

וְזו"ף הטור בסימן תרי"ח, חולה שצריך לאכול אם יש שם רופא בקי שאומר אם לא יתנו לו אפשר שיכבד עליו החולי ויסתכן מאכילין אותו על פיו ואין צריך שיאמר שמא ימות, ולמדנו מדבריו שאין צריך שיאמר הרופא שאם לא יאכל ימות, אלא אפילו אמר שיכבד עליו החולי ויסתכן ממילא עיי"ז מאכילין אותו, ואף שאינו אומר בהחלט שיסתכן אלא הוא אומר „אפשר“ שיכבד עליו החולי גם כן מאכילין אותו דכלל גדול הוא בתורה ספק נפשות להקל.

העולה לנו מהמובא, שדין של פקוח נפש אינו נמדד עם אותה שעה שהחולה עומד בה, אלא אף שבאותה שעה אין עדיין משום פקוח נפש, מכל מקום מכיון שלאחר זמן אפשר שיכבד עליו החולי, אז מיד יש עליו דין של פקוח נפש ומאכילין אותו ביום הכפורים .

וּלְפִי"ן בנדון דידן יש להתיר להם לאכול את המרק משום פקוח נפש, אף שבאותה השעה עדיין אין סכנת נפש, מכל מקום מכיון שיוחלשו לאחר זמן ויבאו לכלל סכנה מותר להם לאכול ממרק הפיגולים, ובפרט שלפי דעת רופאים מומחים אי אפשר לו לאדם לחיות ולהתקיים בתנאים כאלה שחיו בהם היהודים אז, בודאי יש בזה משום סכנת נפשות שהרי רעב קשה ממות וחרב כדילפינן במס' בבא בתרא ח' ע"ב מהא דכתיב והיה כי יאמרו אליך אנא נצא ואמרת אלהים כה אמר ד' אשר למות למות ואשר לחרב לחרב ואשר לרעב לרעב וגו' (ירמיה ט"ו) וא"ר יוחנן כל המאחר בפסוק זה קשה מחבירו עיי"ש.

או"לם אפשר לדחות דכל האמור הוא דוקא בחולה אבל בנידון דידן מכיון שכעת הם אינם חולים, רק מדין של פקוח נפש אתינן עלה, יש לומר

דמכיון שבשעה זו אין בה עדיין משום פקוח נפש אף שלאחר זמן יכולים עובדי הכפיה לבוא לכלל סכנה, מכל מקום בתר השתא אזלינן ואסור להם לאכול את המרק שהרי אין כאן בשעת האכילה פקוח נפש שידחה את האיסור.

אמנם עדיין יכולים אנו להביא ראיה לנידון דידן מהא דגרסינן במס' שבת ס"ט ע"ב, אמר רב הונא היה מהלך במדבר ואינו יודע אימתי שבת מונה ששה ימים ומשמר יום אחד וכו' אמר רבא בכל יום ויום עושה לו כדי פרנסתו בר מהמוא יומא, ופרכינן וההוא יומא לימות ואסקינן שם, אלא כל יום ויום עושה לו פרנסתו אפילו ההוא יומא, וההוא יומא במאי מינכר ליה בקידושא ואבדלתא, וכן פסק הרמב"ם בפ"ב מהל' שבת הל' כ"ב.

ובשו"ע סי' שמ"ד סעי' א' פסק, ההולך במדבר ואינו יודע מתי הוא שבת מונה שבעה ימים וכו' ואם יש לו ממה להתפרנס אסור לו לעשות מלאכה כלל עד שיכלה מה שיש לו ואז יעשה מלאכה בכל יום אפילו ביום שמקדש בו כדי פרנסתו, ועי' בספר תו"ש שכתב דאם הוא יכול להתענות יום אחד בלי סכנה אסור לו לעשות מלאכה באותו יום דאין כאן פקוח נפש. אולם בספר בגדי ישע חלק עליו, וכתב דאינו צריך לסגף עצמו בתענית, אף על פי שהוא אינו מסתכן עי"ז, מכל מקום הרי עליו למהר לצאת מן המדבר עי"ש, ומבואר מדבריו שאף שכעת אין כאן חשש של פקוח נפש מכל מקום מכיון שעליו למהר לצאת מן המדבר כי אחרת הוא יסתכן, אף שהסכנה תהי' לאחר זמן אין עליו לסגף את עצמו כעת, כי מאחר שאחר כך יסתכן בסכנת נפש, כבר מעכשיו מותר לו לאכול, ואם כן הוא הדין בנידון דידן מותר להם לאכול מיד כיון שלאחר זמן יבואו לכלל סכנת נפש.

ויש להביא עוד ראיה לזה מהתוספתא דשבת פרק ט"ז הלכה י"ג וז"ל ר"א אומר מילה דוחין עליה השבת מפני מה מפני שחייבין עליה כרת לאחר זמן והרי דברים ק"ו ומה אם על אבר אחד ממנו דוחה את השבת דין הוא שידחה את השבת על כולו וכו' וכן הוא ברש"י יומא פ"ה ע"ב בד"ה ומה מילה שהיא תיקון מאיבריו של אדם דוחה את השבת לפי שחייבין עליה כרת לאחר זמן. הרי נראה מזה שאם החלול שבת היום והסכנה הוא לאחר זמן נדחה מפני סכנת נפשות.

וגם הגאב"ד דקובנה הגאון ר' אברהם דובער כהנא שפירא זצ"ל הסכים על זה להיתר.

אחרי השחרור מאפלה לאורה הראני ידידי ש"ב הרב הגאון ר' אשר באבד שליט"א את הריטב"א שבת דף ס"ט ע"ב ד"ה בהאי יומא לימות וא"ת וכי מפני שמתענה יום ימות וי"ל דמאן דאכל מאתמול טובא אין הכי נמי דמשום יום אחד לא מאית אבל האי כשעשה כל יום ויום כדי פרנסתו אינו עושה אותה אלא כדי שיוכל לחיות בה אותו יום בצמצום שלא הותר לו אלא מפני פקוח נפש בלבד בכל האי גונא אילו עביד בהאי יומי מאית ע"כ. נראה מזה ברור שגם עכשיו מותר לאכול מן המרק כי זה נקרא עכשיו פקוח נפש.